

کلیاتی درباره:

مناطق آزاد تجاری - صنعتی

کلیدی که باب گروه کشورهای صنعتی را به روی کره جنوبی گشود، مناطق آزاد آن بود که همراه با سیاست‌های اقتصادی مناسب موفقیت‌ها را برای این کشور به ارمغان آورد.

از: محمد رضا دهقانی

- ۸- نفوذ به بازار کشورها و اتحادیه‌های تجاری
- ۹- تولید کالا در مناطق نزدیک به بازار مصرف در جهت کاهش زمان و هزینه حمل و نقل
- ۱۰- برخورداری از عدم بوروکراسی و قوانین و مقرراتی که برای تولیدکننده و صادرکننده محدودیت ایجاد می‌کنند.

پیشگام حقیقی مناطق تجارت آزاد هامبورگ بود که در سال ۱۸۸۸ پایه‌گذاری شد، آنهم مشروط بر آن که با صنایع داخلی رقابت ننماید و مستمراً در جهت صادرات حرکت کند و در مقابل، امتیازات خاصی دریافت نماید.

تفاوت بین بندر آزاد و منطقه تجارت آزاد:

بندر آزاد: صرفاً به مثابه یک مرکز برای جابجایی کالا از یک وسیله حمل به وسیله دیگر است.

منطقه تجارت آزاد: منطقه صنعتی و تولیدی است که در ماحل قرار داشته و قوانین ملی بر آن نظارتی ندارد و علت وجودی عهده آن جذب سرمایه‌گذاریهای مستقیم خارجی است کما اینکه ۸۳/۷٪ سرمایه‌گذاریهای مناطق آزاد تایوان متعلق به خارجی‌ها می‌باشد. در سال ۱۹۸۶ تعداد ۴۶ کشور در زمینه مناطق آزاد فعالیت داشتند. برخی از آنها بترتیب ذیلند:

- مکزیک - سنگاپور - کره جنوبی - هنگ کنگ - مالزی - تایوان - برزیل - ماکائو - موریس - تونس - فیلیپین - دومینیکن - سریلانکا و مصر ...

درباره کره جنوبی مشهور است، کلیدی که در کلوب کشورهای صنعتی را به روی کره جنوبی گشود، بدون هیچ شکی مناطق آزاد آن است که به کمک سیاست‌های اقتصادی مناسب این موفقیت‌ها را برای کره جنوبی به ارمغان آورد و بالاخره عدم اتکاء به سرمایه‌گذاریهای صرف خارجی، نشانه‌ای است از موفقیت استراتژی توسعه صنعتی از طریق

مورد نیاز جهت تولید را با اهداف صدور آنها و برخی اوقات جهت فروش در بازار داخلی - به شرط پرداخت حقوق و عوارض گمرکی معمول، فراهم می‌نماید.

پاره‌ای از اهداف و فلسفه وجودی مناطق آزاد:

- ۱- افزایش صادرات کالاهای صنعتی
- ۲- افزایش اشتغال و کاهش بیکاری
- ۳- انتقال تکنولوژی و کسب مهارت‌های فنی، اداری و بازاریابی
- ۴- توسعه مناطق خاص و مورد نظر
- ۵- جذب سرمایه‌های خارج شده از کشور و همچنین سرمایه‌گذاران خارجی
- ۶- جذب و تسهیل سرمایه‌گذاریهای مشترک
- ۷- ملاحظات سیاسی و استراتژیکی و کسب درآمدهای حاصل از اجاره زمین و سایر تسهیلات ارائه شده

تعریف منطقه تجاری آزاد:

منطقه آزاد تجاری قلمرو معینی است که غالباً در داخل، یا در مجاورت یک بندر واقع گردیده و در آن تجارت آزاد با سایر نقاط جهان مجاز شناخته شده است. کالاها را می‌توان بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی از این منطقه خارج یا به آن وارد نمود. برای مدتی در انبار ذخیره و در صورت لزوم بسته‌بندی مجدد کرد.

کالاهایی که از منطقه آزاد تجاری به کشور میزبان وارد می‌شوند، حقوق و عوارض گمرکی را می‌پردازند. ذخیره‌سازی قبلی آنها در انبارهای منطقه تجاری آزاد، تحویل سریع سفارشات را امکان‌پذیر می‌سازد و همزمان در بهره‌مندی به حقوق و عوارض گمرکی صرفه جویی می‌شود.

علاوه بر تسهیلات فوق، ابنیه و خدمات

تا پایان سال ۱۹۸۹ کل سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد چین حدود ۵ میلیارد دلار بود که ۸۰ درصد آن از هنگ کنگ و ماکائو آمده بود. سرمایه‌گذاران کشورهای صنعتی غرب علاقه چندانی نشان نداده‌اند.

قابل ذکر است که در بین مناطق آزاد جهان، سنگاپور، هنگ کنگ و ماکائو فاقد هرگونه تعرفه و محدودیتهای وارداتی هستند. متوسط سرمایه‌گذاری لازم برای هر شغل در مناطق آزاد، حدود ۲۰ هزار دلار برآورد شده است.

سریلانکا

مدیریت را نیز نمی‌توان قابل ملاحظه دانست.

در این کشور علیرغم نیروی کار ارزان - فعالیت تا ده سال معاف از مالیات و سپس ۲٪ مالیات بر فروش، انتظاراتی که در پی آنها منطقه تجارت آزاد تأسیس شده، محقق نشده است. عمده فعالیت، روی پوشاک متمرکز شده و حدود ۹۰٪ نیروی کار جذب شده که اکثر آنها نیز زنان می‌باشند.

۴- توسعه صادرات:

در سال ۱۹۸۹ در کل صادرات چین، سهم مناطق آزاد حدود ۵٪ بوده است.

۵- اشتغال:

از نظر ایجاد مشاغل تازه در مناطق مزبور می‌توان عنوان کرد که این مناطق در زمینه اشتغال سهم بسزایی داشته‌اند.

هندوستان

در این کشور بر خلاف کشورهای چین تایوان و کره جنوبی، ایده درهای باز مناطق تجارت آزاد نتوانست بر اقتصاد آن غالب شود، علت این عدم موفقیت را باید در ویژگیهای اقتصاد هندوستان جستجو کرد، نه در چگونگی نقشی که مناطق تجارت آزاد در این کشور ایفا کرد.

گفتنی است که در هندوستان بین سالهای ۱۹۷۰-۱۹۶۰ شاخص بازدهی تولیدات صنعتی به میزان ۸۱ درصد افزایش یافت و صادرات آن بین سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ به میزان ۳۲۲٪ افزایش یافت.

همه موفقیت‌های این کشور در زمینه صنعت، تنها در نتیجه استفاده بهینه از منابع طبیعی داخلی خودش بوده است و بهمین دلیل امروز در رده دهمین قدرت بزرگ صنعتی جهان قرار دارد.

امروزه مناطق تجارت آزاد هندوستان در اختیار شرکتهای بزرگ صادراتی - صنعتی هندی است که بکار تولید برای بازارهای آفریقا و غرب آسیا اشتغال دارند.

کشورهای گرداننده مناطق تجارت آزاد را می‌توان به ۴ طبقه تقسیم کرد.

طبقه اول: آنهایی که به تازگی صنعتی شده‌اند و دارای اقتصاد آزاد می‌باشند، مثل

در چین، مناطق تجارت آزاد علیرغم اینکه در آنجا زمین ۹۰٪ و دستمزد ۷۵٪ کمتر از هنگ کنگ بوده و خارجیان حق ۱۰۰٪ مدیریت و استخدام و اخراج کارگران چینی را یافته‌اند، مقرون به توفیق نبوده است.

علت آن هم این است که شرکتهای خارجی به مقاصد مقامات چینی با تردید می‌نگرند و سیاست «صبر کن و ببین» را پیش گرفته‌اند.

نگاهی کوتاه به مناطق آزاد چین و آثار آنها:

کشور چین دارای پنج منطقه آزاد ویژه می‌باشد که در هر پنج منطقه مزبور قوانین و مقررات تجاری خاص خود وجود دارد.

۱- جذب سرمایه‌های خارجی:

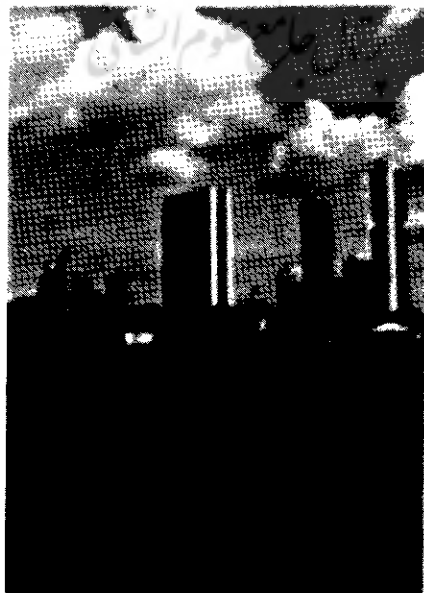
تا پایان سال ۱۹۸۹ کل سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد چین حدود ۵ میلیارد دلار بود که ۸۰٪ آن از هنگ کنگ و ماکائو آمده است و لذا سرمایه‌گذاران کشورهای صنعتی غربی علاقه چندانی نشان نداده‌اند.

۲- انتقال تکنولوژی:

شرکتهای صنعتی عمده، صنایع کاربر را انتخاب کرده و از تکنولوژیهای سنتی بهره می‌گیرند و از سطح دستمزد پایین استفاده می‌نمایند و در نتیجه از تکنولوژی پیشرفته و سرمایه بر به نحو محدودی استفاده می‌کنند و لذا انتقال تکنولوژی در سطح بسیار پایین و قابل صرف نظر کردن است.

۳- ورود دانش و مدیریت خارجی:

تأثیر کمی و کیفی انتقال دانش فنی و

در مناطق آزاد چین، شرکتهای صنعتی بزرگ، صنایع کاربر را انتخاب کرده و از تکنولوژی سنتی بهره می‌گیرند و از تکنولوژی پیشرفته و سرمایه بر، بنحو محدودی استفاده می‌کنند، لذا انتقال تکنولوژی در سطح محدودی انجام می‌شود.

کره جنوبی و تایوان که از طریق افزایش صادرات، استراتژی توسعه صنعتی را به پیش برده‌اند.

طبقه دوم: آنهایی که صنعتی کردن کشور هدف نبود بلکه غایت استفاده از منافع سیستم تجارت آزاد بوده است. نمونه‌های موفق این طبقه: سنگاپور - هنگ کنگ و پاناما است.

ناگفته نماند که این کشورها دارای حکومتهای باثبات و موقعیت جغرافیایی خاص می‌باشند که آنها را به مراکز تجاری تبدیل کرده است.

طبقه سوم: آنهایی هستند که بطور جدی درگیر استراتژی توسعه صنعتی از طریق افزایش صادرات شده و به توسعه صنعتی از طریق انقلاب صنعتی معتقد بودند، لیکن جذب سرمایه و تکنولوژی خارجی را می‌خواستند، مثل چین و هندوستان. اما چون سیستم اقتصاد آزاد را نپذیرفتند لذا توفیق چندانی نداشتند.

طبقه چهارم: کشورهایی که بتازگی اقدام به تأسیس مناطق تجارت آزاد کرده‌اند و استفاده از مناطق آزاد را برای حفظ اقتصاد دوگانه، اقتصاد آزاد در مناطق تجاری آزاد و اقتصاد مختلط در سایر قسمت‌های کشور، مد نظر دارند که اسیدی به توفیق آنها نیست مثل: سریلانکا و فیلیپین.

گمرک در مناطق آزاد

در مناطق آزاد تجارت، حقوق و مالیات مربوط به واردات مطرح نیست و نظارت‌های معمولی و متداول گمرکی را شامل نمی‌شوند. لیکن نظارت گمرکی به معنای اقداماتی است که برای تضمین رعایت قوانین و مقرراتی که گمرک مسئول اجرای آنهاست بعمل می‌آید، حتی در بعضی کشورها گمرک اداره کننده

مقامات گمرکی در هر زمان که لازم ببینند، گردد.

گرچه کالاهای وارده به مناطق آزاد تا جائیکه به حقوق و مالیات متعلق به واردات مربوط می‌شود، عموماً بعنوان کالاهای خارج از قلمرو گمرکی تلقی می‌شوند، اما برخی مقررات وضع شده توسط کشورهای ذیربط مثل ممنوعیتهای ناشی از قوانین داخلی می‌تواند همچنان قابل اجرا باشد.

گمرک نیز نظارت‌هایی را در داخل منطقه آزاد معمول می‌دارد تا اطمینان حاصل کند که عملیات انجام یافته با شرایط مقرر انطباق دارد یا خیر.

هنگامیکه لازم است سندی در خصوص کالاهایی که مستقیماً از خارج بدون عبور از قلمرو گمرکی کشور ذیربط وارد منطقه آزاد می‌شوند، ارائه گردد، مقامات گمرکی به جز تهیه سندی تجاری یا رسمی (سیاهه تجاری)، راهنامه، سند ارسال کالا و غیره که مشخصات اصلی کالای مورد نظر را معرفی می‌کند، تقاضا نخواهند کرد.

در مواردی که لازم باشد از بابت انتقال کالاهایی از منطقه آزاد، که بدون عبور از قلمرو گمرکی دولت ذیربط، مستقیماً به خارج

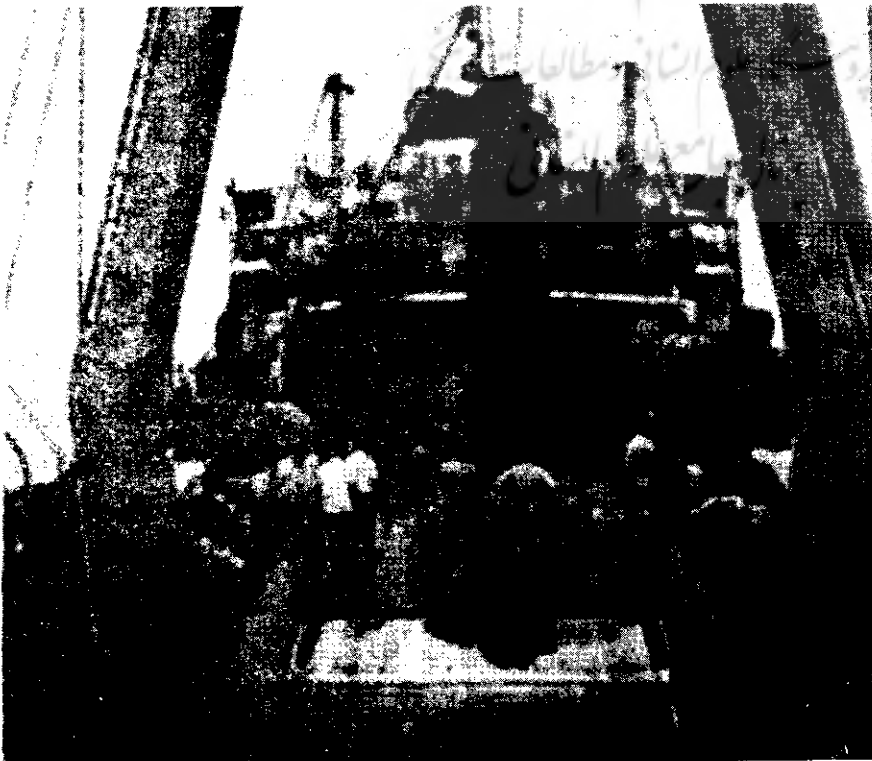
منطقه آزاد می‌باشد.

بهرحال نظارت گمرکی بعمل آمده در مورد کالاهای وارده به مناطق آزاد، بسیار انعطاف پذیرتر از آن نظارتی است که در داخل قلمرو گمرکی مطرح می‌باشد.

ولی در هر صورت، مقامات گمرکی برای اعمال نظارت گمرکی عادی می‌توانند مجموعه‌ای از اقدامات مقرر برای تضمین رعایت قوانین و مقرراتی را که مسئول اجرای آنها هستند، ایجاد کنند.

این اقدامات تنها مربوط به یک بازرسی کلی می‌شوند و لذا محل‌های کار واقع در مناطق آزاد است. معمولاً مورد بازرسی مستمر گمرک نمی‌باشند.

اصولاً اقدامات نظارتی در مورد کالاها به حداقل کاهش می‌یابد و عموماً در مورد اسناد مربوط به کالا می‌باشد نه خود کالا. البته این بدان مفهوم نیست که مانع بازرسی کالا توسط

ارسال می‌گردد سندی ارائه گردد، مقامات گمرکی جز تهیه سندی تجاری یا رسمی (سیاهه تجاری، سند ارمال، غیره) که مبین مشخصات اصلی کالاهای ذریبط باشد، سند دیگری را تقاضا نخواهند کرد.

قوانین ملی، قواعد ناظر بر تعیین میزان حقوق و مالیات متعلق به واردات را در مورد کالاهایی که پس از دستکاری یا پردازش در منطقه آزاد، جهت مصرف داخلی آورده می‌شوند، مقرر خواهد داشت.

در مواردیکه ترانزیت کالا به منظور ورود به منطقه آزاد طبق سندی خلاصه صورت می‌گیرد، مقامات گمرکی نباید تهیه سند جدیدی را برای پذیرش کالا در منطقه آزاد تقاضا کنند.

علاوه بر بارگیری، تخلیه، ترانس شیمینت (انتقال کالا از یک وسیله به وسیله نقلیه دیگر) و انبار کردن، این اجازه در مورد کالاهای پذیرفته شده در منطقه آزاد تجاری وجود دارد که برای نگهداری آنها عملیات ضروری صورت گیرد و انواع متداول دستکاری برای بهبود بسته‌بندی یا کیفیت عرضه آنها به بازار بعمل آید یا آنها را بصورت نیمه فله، گروه بسته‌ها، طبقه‌بندی و درجه بندی نموده و با بسته‌بندی مجدد برای حمل مهیا گردانند، البته بدون تغییر ماهوی مثل مخلوط کردن.

البته مقامات مربوط، عملیات پردازشی در مورد کالاهای پذیرفته شده در منطقه آزاد صنعتی را ممکن است بصورت آئین‌نامه‌ای، معین نمایند.

همچنین برقراری معافیت در مورد پذیرش تجهیزاتاتی که منحصرأ در داخل منطقه آزاد جهت حمل و نقل، انبار و پردازش کالا مورد استفاده قرار می‌گیرند، مجاز می‌باشد.

در مورد مدت توقف کالاها در منطقه آزاد هیچ محدودیتی اعمال نمی‌شود.

همه اقدامات در رابطه با صادرات و واردات بین مناطق تجارت آزاد و نواحی تعرفه‌های ملی، در حقیقت به عنوان انجام صادرات و واردات بین دو کشور تلقی می‌شود. اعتبار مزبور از این حقیقت ناشی می‌شود که این مناطق از شمول قوانین گمرکی که در نواحی تعرفه‌های ملی قابل اجراست معاف می‌باشند.

معمولی‌ترین معافیت‌هایی که سرمایه‌گذاران در مناطق تجارت آزاد در

یکی از بزرگترین کمک‌هایی که سرمایه‌گذاران خارجی به توسعه کشورهای میزبان مناطق آزاد نموده‌اند، از طریق ادغام تدریجی این سرمایه‌گذارها در اقتصاد کشور میزبان و استحاله تدریجی شعبات فرعی شرکتهای خارجی به صورت مؤسسات عمده داخلی صورت گرفته است.

محدوده قوانین مدنی از آن برخوردارند عبارتند از:

- قوانین مربوط به درآمد
- قوانین مختلف مالیاتی
- قوانین مربوط به شرکتهای
- قوانین مربوط به ارزشهای خارجی
- قوانین مربوط به خروج سود و سود سهام
- قوانین مربوط به کار و کارگر
- قوانین مربوط به بهداشت و بهسازی محیط کارخانه
- قوانین مربوط به بیمه
- قوانین مربوط به جلوگیری از آلودگی محیط زیست

چکیده نتایج حاصل از بررسیهای بعمل آمده بر روی مناطق آزاد

۱- تقریباً ۴۴٪ از مؤسسات مناطق آزاد عملاً توسط سرمایه‌گذاران داخلی یا با مشارکت آنها کنترل می‌شوند.

۲- سهم شرکتهای خارجی، چه شرکتهایی که تماماً مالکیت خارجی دارند یا شعبات آنها که بخشی از آن مالکیت خارجی دارد - در سرمایه‌گذارهای مشترک، از ۵۵٪ یا اندکی بیش از نصف تمامی مؤسسات مناطق مزبور می‌باشد.

۳- در مناطق آزاد، سرمایه‌گذارهای مشترک داخلی و خارجی می‌تواند یکی از عوامل اصلی ثبات باشد.

۴- دو کشوری که دارای بالاترین نرخ تمرکز در صنایع هستند، دارای پایین‌ترین سهم مؤسسات داخلی در مناطق آزاد هستند و یا به عبارت دیگر، دارای بالاترین درجه نفوذ سرمایه‌های خارجی می‌باشند عبارتند از: مالزی و سریلانکا.

۵- دو کشوری که دارای کمترین سرمایه‌گذاری هستند و دارای پائین‌ترین درجه از تمرکز صنایع می‌باشند، عبارتند از: مکزیک و فیلیپین.

۶- اصولاً درجه تمرکز صنایع، با حضور

۱۱- یکی از اصلی ترین انگیزه‌های تأسیس مناطق آزاد در کلیه کشورها، افزایش صادرات و جلب مؤسسات خارجی جهت سرمایه‌گذاری در این مناطق است.

حاصل بررسیهای بعمل آمده درباره ویژگیهای اشتغال در مناطق آزاد

الف: در کشورهای پیشرو در زمینه مناطق آزاد، سهم اشتغال صنعتی جدید در این مناطق قابل توجه است، بطوریکه بیش از ۶۰٪ مشاغل صنعتی جدید سنگاپور و مالزی در مناطق آزاد ایجاد گردیده است.

ب: اشتغال ایجاد شده در مناطق آزاد لزوماً به گونه‌ای نیستند که به توسعه اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژیکی کشور میزبان کمک کنند.

ج: مشاغل مناطق آزاد اساساً از نوع مشاغل غیر تخصصی در صنایع بسیار کار بر هستند.

د: صنایع الکترونیک و منسوجات و پوشاک عمده‌ترین صنایع در این مناطق هستند.

ه: مؤسسات مناطق آزاد در مقایسه با سایر صنایع، تأثیر اشتغالی غیر مستقیم کمتری دارند.

کشورهای دارای مناطق آزاد را از بعد اشتغال صنعتی می‌توان به ۴ گروه تقسیم کرد.

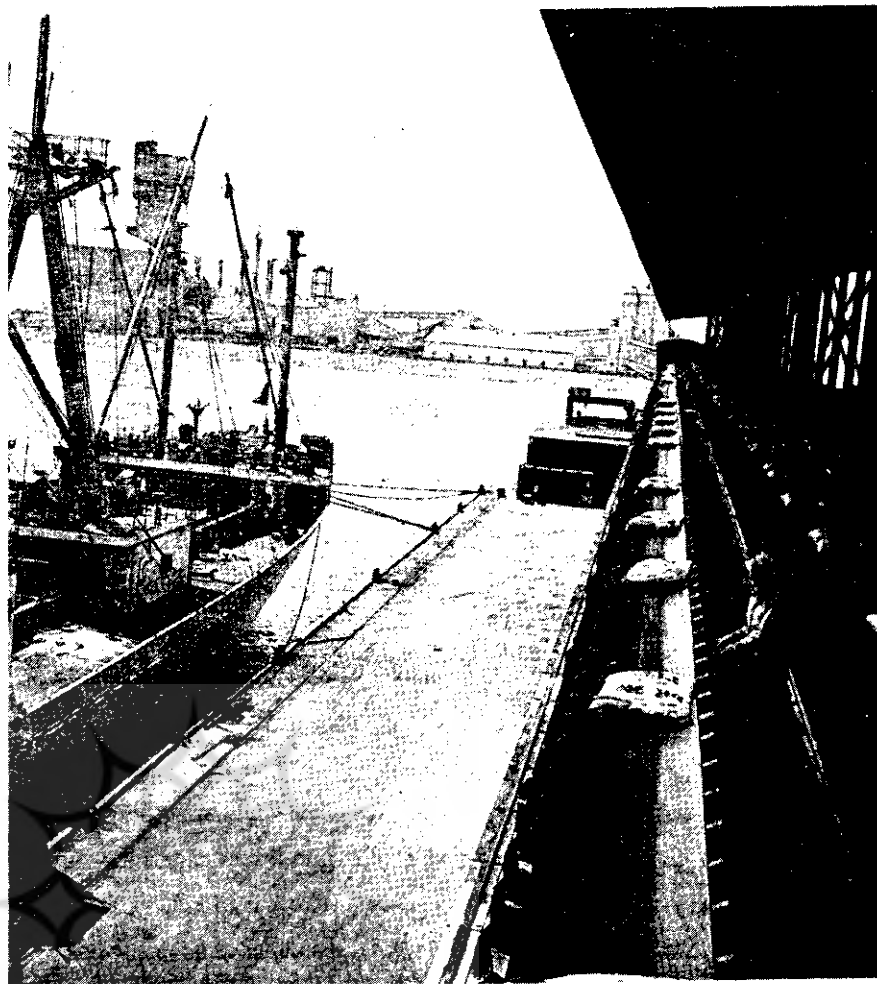
الف: کشورهایی که مناطق آزاد بیش از ۷۵٪ از اشتغال صنعتی آنها را تشکیل می‌دهد

مثل: ماکائو - مورس

ب: کشورهایی که سهم مناطق آزاد در اشتغال صنعتی آنها بسیار مهم است: بین ۱۰ تا ۲۵٪ نظیر: مالزی - سریلانکا و جمهوری دومینیکن

ج: کشورهایی که سهم مناطق آزاد در آنها معتدل است: بین ۵ تا ۶٪ مثل: جمهوری کره

د: کشورهایی که سهم مزبور در آنها ناچیز است: بین ۱ تا ۱/۵٪ مثل: فیلیپین و برزیل

شکست مطلق یا نسبی بسیاری از مناطق آزاد را می‌توان ناشی از عدم قابلیت رقابت بین‌المللی آنها دانست.

و اشتغال است و تأکید همزمان به توسعه منطقه‌ای، سیاست اجتماعی و ارتقاء و توسعه تکنولوژی، احتمالاً منطقه را از کار اصلی خود منحرف می‌نماید.

۹- شکست مطلق یا نسبی بسیاری از مناطق را می‌توان عمدتاً ناشی از عدم قابلیت رقابت بین‌المللی آنها دانست.

۱۰- یکی از بزرگترین کمک‌هایی که سرمایه‌گذاران خارجی به توسعه این کشورها (میزبان مناطق آزاد) نموده‌اند، از طریق فرایند ادغام تدریجی این سرمایه‌گذارها در اقتصاد کشور میزبان و استحاله تدریجی شعبات فرعی شرکتهاى خارجی به صورت مؤسسات عمده داخلی صورت گرفته است.

سرمایه‌گذاران خارجی ارتباط دارد و کشورهایی که در آنها صنعت غالب، بیشترین سهم از کل اشتغال مناطق آزاد را تشکیل می‌دهد، کشورهایی هستند که در آنها شرکتهای چند ملیتی بیشترین سهم را در تولید مناطق آزاد در اختیار دارند.

۷- مناطقی که از ابتدا علاوه بر هدف اساسی ایجاد اشتغال و توسعه صادرات، بعنوان ابزار توسعه اقتصادی نیز بشمار می‌روند، کمتر از مناطقی که منحصرأ به منظور صادرات و اشتغال ایجاد شده‌اند به توفیق دست یافته‌اند

۸- یکی از عوامل عمده در توفیق منطقه آزاد، توجه انحصاری به توسعه صادرات